

A85/25

24 mei 1985

VERLENGING WARSCHAU PACT: OVERWINNING, NEDERLAAG EN COMPROMIS.

De verlenging van het Warschau Pact-verdrag met twintig jaar, met een optie van nog eens tien jaar, waartoe onlangs op een bijeenkomst in Warschau door de lidstaten is besloten, wordt in westerse kringen opgevat als een belangrijk succes voor de nieuwe Russische partijleider Mikhail GORBACHEV.

Tegelijkertijd wordt deze beslissing gezien als een zware politieke nederlaag voor de Roemeense president en partijleider Nicolae CEAUSESCU, wiens lobby om het verdrag voor een kortere periode te verlengen, onvoldoende steun van andere lidstaten ondervond.

Toch moet worden vastgesteld dat de Sovjet-Unie waarschijnlijk niet op alle punten haar wil heeft kunnen opleggen aan de bondgenoten en dat de Roemeense delegatie niet met volstrekt lege handen naar Boekarest is teruggekeerd. Voor de toekomst mag echter wel verwacht worden dat Roemenië meer in de pas van Moskou zal lopen.

VERLENGING WARSCHAUPACT: OVERWINNING, NEDERLAAG EN COMPROMIS.

De verlengingsceremonie.

In dezelfde pronkzaal van het Radziwill-paleis in Warschau, waar op 14 mei 1955 door vertegenwoordigers van Albanië, Bulgarije, de DDR, Hongarije, Polen, Roemenië, Tsjechoslowakije en de Sovjet-Unie, het Warschau Pact (WP) werd opgericht door de ondertekening van een 11 artikelen tellend Verdrag van Vriendschap, Samenwerking en Wederzijdse Bijstand, kwamen dertig jaar na dato de leiders van zeven van deze acht staten bijeen om het aflopende verdrag te hernieuwen.

Het verlengingsprotocol werd daar op 26 april jl. ondertekend door de Russische partijleider GORBACHEV, de president en partijleider van Bulgarije, de DDR, Roemenië en Tsjechoslowakije, ZHIVKOV, HONECKER, CEAUSESCU en HUSAK en de partijleiders van Hongarije en Polen, KADAR en JARUZELSKI.

De tekst van het in 1955 opgestelde verdrag werd ongewijzigd gelaten en evenals destijds geldt de overeenkomst voor een periode van twintig jaar met een automatische vernieuwingsclausule van nog eens tien jaar.

De achtste, bij de oprichting van het WP betrokken staat, Albanië, nam na de breuk met de Sovjet-Unie in 1961 niet meer deel aan activiteiten van het Pact en bedankte in september 1968, na de inval in Tsjechoslowakije, voor het lidmaatschap. Van de kant van het WP is Albanië echter nooit officieel als lid geschrappt. De visie van Tirana op het militaire bondgenootschap is ook na de dood van Enver HOXHA onveranderd afwijzend gebleven. In een commentaar op de verlenging van het Pact noemde radio Tirana het WP een instrument van onderdrukking en uitbuiting van de Sovjet-Unie.

Onenigheid tijdens het vooroverleg.

Naarmate het tijdstip dichterbij kwam waarop een beslissing genomen moest worden over vernieuwing van het op 4 juni aflopende WP-verdrag, werden de aanwijzingen sterker dat er tussen de Sovjet-Unie en diverse Oost-Europese bondgenoten aanzienlijke meningsverschillen bestonden over de voorwaarden waarop het Pact zou moeten worden verlengd.

De topontmoeting van het WP, die in januari van dit jaar in Sofia gehouden zou worden, werd op het laatste moment uitgesteld, officieel in verband met de slechte gezondheidstoestand van de toenmalige Russische partijleider TSJERNENKO, maar volgens westerse waarnemers zou het uitstel ook te maken hebben met problemen rond het WP-verdrag. Zowel bij de Sovjet-Unie als bij haar bondgenoten bestond ontevredenheid over het verdrag. Het was niet verrassend dat de kritische geluiden het duidelijkst te horen waren in het Roemeense kamp. President CEAUSESCU stippelt immers sedert jaar en dag ook binnen het WP een betrekkelijk zelfstandige koers uit. Zo namen er in 1968 geen Roemeense troepen deel aan de inval in Tsjechoslowakije en doet het leger van Roemenië al jarenlang niet meer mee aan gemeenschappelijke

WP-manoeuvres. Op Roemeens grondgebied worden verder geen andere dan stafmanoeuvres van het Pact toegelaten en de Roemeense soldaten zijn in vreedstijd niet ondergeschikt aan het Gemeenschappelijk Opperbevel van het WP.

CEAUSESUCU schijnt deze "verworvenheden" in het te vernieuwen verdrag nu ook schriftelijk te hebben willen vastleggen. Reeds in een vroegtijdig stadium zou Moskou echter duidelijk hebben gemaakt dat een dergelijke aanpassing van de verdragstekst niet geaccepteerd zou worden, evenmin als een uitbreiding van de inspraakmogelijkheden en een sterkere vertegenwoordiging van de lidstaten in de Warschau Pact-organen, hetgeen ook door andere staten dan Roemenië als wens te kennen zou zijn gegeven. Meer kans van slagen leken de pogingen van CEAUSESUCU te hebben, om het bondgenootschap slechts voor een zo kort mogelijke periode te verlengen. Volgens Roemeense zegslieden zou hij hierbij gedacht hebben aan een periode van vijf of hooguit tien jaar. Er zijn indicaties dat de Roemenen bij dit streven gesteund werden door enkele andere lidstaten van het WP, met name door Hongarije en de DDR. De Sovjet-Unie echter, heeft van meet af aan op het standpunt dat het Pact eenzelfde geldigheidsduur diende te krijgen als het oude verdrag.

Het was uitgerekend CEAUSESUCU die het eerst naar buiten bracht dat er overeenstemming was bereikt over de verlengingstermijn. Tijdens zijn verklaring, op 28 maart, gaf hij geen uitsluitsel over de afgesproken termijn. Dat deed wel de Oostduitse partijleider HONECKER, die een week voor de top in Warschau tegenover het Italiaanse persbureau ANSA verklaarde dat het verdrag een geldigheidsduur van twintig jaar zou krijgen, ingaande op 4 juni 1985. Als geen lidstaat een jaar voor het verstrijken van deze twintig jaar het bondgenootschap verlaat, dan zal het Pact automatisch met nog eens tien jaar verlengd worden.

Het is duidelijk dat de Sovjet-Unie ook op dit punt volledig haar zin heeft gekregen. De andere lidstaten hebben het Roemeense standpunt blijkbaar onvoldoende gesteund. Daarnaast wordt als verklaring voor de uiteindelijke Roemeense inschikkelijkheid gewezen op de economische situatie in dit land. Boekarest kampt met een reusachtig tekort aan energie-grondstoffen, m.n. aardolie en kolen. De afgelopen strenge winter heeft het falen aangetoond van de Roemeense energie-politiek. Steeds weer moest het land zich wenden tot de Sovjet-Unie voor de leverantie van brandstoffen, doch Moskou toonde zich slechts in geringe mate bereid aan de Roemeense verlangens tegemoet te komen. Naar verluidt heeft CEAUSESUCU uiteindelijk ingestemd met de door de Sovjet-Unie gewenste looptijd van het WP-verdrag, in ruil voor aanzienlijke concessies met betrekking tot de Russische aardolieleveranties. Deze economische implicaties klinken ook door in de commentaren van het Roemeense persbureau Apepres en het Partijblad Scinteia op de verlenging van het Pact. Zo wordt er ongebruikelijk veel nadruk gelegd op het belang van economische samenwerking binnen het Oostblok.

Anderzijds doet Roemenië alle moeite de indruk te wekken dat het nog steeds een onafhankelijke positie in het blok inneemt. Er wordt gewezen op het strikt begrenste karakter van het WP als een

louter verdedigingspact en Agerpres benadrukt dat Roemenië's deelname aan het Pact berust op de principes van gelijke rechten en respect voor nationale onafhankelijkheid en soevereiniteit.

Russische ongenoegens.

Paradoxaal zijn ook de Sovjets hoogstwaarschijnlijk niet geheel tevreden over de verdragstekst, die bij de verlenging ongewijzigd is gelaten.

Zo zal ook in de toekomst het Pact alleen betrekking hebben op Europa en niet op gebieden daarbuiten, zoals zij reeds jaren geleden wilden. Bij een conflict in Azië zijn de WP-bondgenoten bv. niet gehouden de Sovjet-Unie bijstand te verlenen. Verder kunnen de lidstaten in geval van een conflict in Europa zelf bepalen in welke vorm hulp verleend zal worden, terwijl beslissingen in het Pact de instemming van alle lidstaten behoeven.

Tot kennelijk ongenoegen van de Sovjet-Unie heeft m.n. Roemenië in het verleden veelvuldig kunnen afwijken van de WP-lijn als gevolg van deze afspraken. Tot ontevredenheid van de Russen zal het ook in de toekomst mogelijk blijven dat lidstaten hun legers onttrekken aan het Opperbevel van het WP. Verder is de zgn. BREZHNEV-doctrine, de beperkte soevereiniteit van socialistische landen, op geen enkele wijze in de verdragstekst verankerd.

Voor een belangrijk deel heeft de Sovjet-Unie deze bezwaren weten op te vangen door een netwerk van bilaterale verdragen. Daarin wordt op verschillende manieren bijvoorbeeld de verplichting tot bijstand niet beperkt tot Europa, wordt het aan de Sovjet-Unie overgelaten op welke wijze de hulp verleend dient te worden, en wordt voorzien in de coördinatie op het terrein van buitenlandse politiek. Een land als Roemenië heeft echter altijd een dergelijk tot in de finesses uitgewerkt verdrag met de Sovjet-Unie weten te vermijden.

Vandaar dat de Sovjets waarschijnlijk erg graag de tekst van het aflopende WP-verdrag hadden aangepast. Het feit dat Moskou uiteindelijk accoord is gegaan met het ongewijzigd laten van de verdragstekst mag daarom aangemerkt worden als een tegemoetkoming van de Russen aan de naar behoud van enige bewegingsvrijheid strevende staten in het WP. De uiteindelijke verlenging van het bestaande WP-verdrag heeft in dit opzicht dan ook het kenmerk van een compromis.

Tot slot.

Nu GORBACHEV alle lidstaten op een lijn heeft weten te krijgen bij de verlenging van het WP-verdrag, is een van de voornaamste zorgen voor de Sovjets de lidstaten aan te zetten het Pact financieel voldoende te ondersteunen. Alle lidstaten klagen reeds lang over de enorme financiële druk het WP-lidmaatschap legt op de begrotingen in de afzonderlijke staten. In het communiqué van "de zeven", dat werd uitgegeven na afloop van de bijeenkomst van

26 april in Warschau, wordt gezegd dat elk lid "zal voortgaan met het nemen van de noodzakelijke maatregelen om de gezamenlijke defensiecapaciteit op het passende niveau te houden". Het is duidelijk dat Moskou de bondgenoten op deze wijze nog eens heeft willen vastpinnen op hun financiële verplichtingen.

De verwickelingen rond de verlenging van het WP hebben verder duidelijk gemaakt dat de betrekkelijk onafhankelijke positie van Roemenië in het Pact steeds verder aangetast wordt. Het is evident dat Boekarest ten opzichte van Moskou economisch in een veel afhankelijker positie verkeert dan andere Oostblokstaten. Dit maakt het voor CEAUSESCU steeds moeilijker om een van de Sovjet-lijn afwijkende politieke koers te volgen, te meer omdat hij, volgens verschillende westerse waarnemers, in Moskou steun zou zoeken voor de opvolging als partijleider en president door zijn zoon Nicu CEAUSESCU.

Op langere termijn zouden deze ontwikkelingen tot gevolg kunnen hebben dat het schijnbaar zo onafhankelijke Roemenië in werkelijkheid nauwer met de Sovjet-Unie zal gaan samenwerken, juist op het gebied van buitenlands beleid, inclusief inlichtingenactiviteiten.